

--	--	--

Postanek in pomen inštrukcij za krvna sodišča na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem.

Spisal dr. Metod Dolenc, Gradec.

Za časa štajerske Caroline (1574) je Štajerska sestajala iz 90 do 100 deželnih sodišč (Landgerichte). Nekatera so imela pač svojega lastnega krvnega sodnika (Bannrichter), največ si ga pa niso mogla vzdržavati, ker so bili s tem zvezani preveliki stroški. Posledica je bila, da so tudi — privilegirana deželna sodišča s pravico svojega krvnega sodnika čedalje večkrat klicala krvnega sodnika deželnega kneza, da tudi njim predseduje in izvršuje „malefično pravo“. To klicanje jim je Carolina v prvem členu druge knjige izrecno dovolila. Tak razvoj je bil deželni gospodi čisto povšeč; kajti privilegirana deželna sodišča so ji bila itak na poti. Kjer jih je le mogla, spravila jih je pod svojo popolno vrhno oblast, nazadnje je jela dajati — njihovim krvnim sodnikom predpise prav kakor svojim. Veljajoče materijalno kazensko pravo — štajerska Carolina — je imela pač dokaj določeb tudi za pravdno postopanje (primeri njeno celo drugo knjigo: Ordnung, wie man das Maleficrecht / und Peindlich Halhsgericht besitzen / Procediren / auch den Rechten gemäss / die Vrteln formiren soll / mit sampt etlichen darzu notturfftigen anhangen: — 44 členov); toda kompetenca sodišč še ni bila precizirana, organizacija sodišč, osobito glede poslovanja krvnega sodništva veljala je še dolgo tako rekoč le po starih šegah in običajih.

Še v „Regierungsinstruction“ cesarja Leopolda I. (1658—1705) za Štajersko iz dne 10. marca 1676 — nahaja se v rokopisu, podpisanem od imenovanega cesarja samega v arhivu

višjega deželnega sodišča v Gradcu — ne najdemo o krvnih sodnikih ničesar razun naslednjih skromnih določeb 22. člena: *Unsser Statthalter soll auch in Unserem Namben Und an Unser Stath in Unsern Innerösterreichischen Fürstenthumben und Landten Paan und Aacht, also oft es die Notturft erfordert, und sich Zuthuen gebührt doch alleweg im Beysein der Regirung verleihen, und solche Verleihungs-Paanbrief in Unserem Namben, wie Stylus der Canzley ist, fertigen lassen*“. Še le okolnost, da imetniki deželnih sodišč niso hoteli vzdržavati, t. j. plačevati svojih krvnih sodnikov, da so čimdalje večkrat zahtevali deželno-knežjega krvnega sodnika k sebi, — da pa so tudi ti jeli imetnike deželnih sodišč strašansko odirati, bil je neposredni vzrok, da so deželni stanovi sami zahtevali pravilne uredbe poslovanja deželnoknežjih krvnih sodnikov. Na to zahtevo je vlada notranje-avstrijskih deželâ izdala inštrukcije za krvne sodnike. To se je zgodilo za Štajersko 22. maja 1726, toda le za krvnega sodnika v Gradcu in Ljubnem. Celjski krvni sodnik takrat še ni bil deželnoknežji, to je postal še le 1. 1742. Seveda je vlada v svojih navodilih skušala predvsem pritegniti kolikor mogoče dosti agend pod svojo vrhovno justično oblast; in kar se ji v štajerski inštrukciji za krvne sodnike še ni docela posrečilo, poskusila je z uspehom pri kranjski inštrukciji iz dne 16. junija 1767, in precej za tem v še nekoliko večji meri pri koroški, izdani dne 8. novembra 1774, torej le 3 leta, predno je bila tortura odpravljena.

Vsa ta tri navodila za krvne sodnike — Planer (Recht u. Richter, str. 47) sodi, da je kranjska inštrukcija ohranjena še v edinem izvodu v arhivu višjega deželnega sodišča graškega — so jasno spričevalo, s kakim uspehom je pridobivala notranje-avstrijska vlada čimdalje več vpliva na justično upravo. Ali navodila so pa tudi v tem oziru važen dokument, kje je iskati izvora za nekatere pravne inštitute kazensko-pravdnega postopanja, ki jih imamo še dandanes. V naslednjih vrsticah bodi tedaj govor o vsebini inštrukcij, predvsem v pogledu, kako je drugo navodilo izpopolnilo prvo, tretje drugo,

nadalje, kako si je pri tem vlada vtrjala svoj vpliv, naposled tudi v tem, ktere uredbe so se ohranile kolikor toliko do današnjih dni.

1. Štajerska inštrukcija je bila naravnost matica kranjske in koroške. To povdarja kranjska v prvem členu sama, češ, kranjska krvna sodišča naj se uredi zastran dobre justice po vzoru vojvodine Štajerske. Koroška inštrukcija nema tako določne izjave, ali po celi svoji uredbi in po malone dobesedno enakih določbah, kakor jih imati štajerska in kranjska inštrukcija, se o njenem najbližjem sorodstvu s tema ne more dvomiti.

2. Krajevni obseg štajerske je cela vojvodina Štajerska izvzemši celjsko okrožje, ki je imelo še pred inštrukcijo svoj „Banngericht sambt Schöpf und Gechir“ (Me11, Das steierische Bannrichteramt, str. 29, je sam popravil to v inštrukciji se nahajajočo tiskovno napako v „Geschir“). Naj se pripomni, da je imel celjski krvni sodnik naslov: Der fürstlichen Durchlaucht und einer ersamen lantschaft in Steyer etc. Geschwornen paanrichter in der fürstlichen Grafschaft Cilli“; v vseh treh inštrukcijah pa se imenujejo krvni sodniki prosto — „landesfürstliche Bannrichter“. Področje kranjskega krvnega sodnika je pa bila cela Kranjska, koroškega cela Koroška. Razmerje med deželnoknežjimi krvnimi sodniki, in deželnimi sodniki ni baš natančno določeno. Čisto na koncu inštrukcij izvemo — preglednost vseh predpisov se sploh pogreša, — da se morajo imetniki in upravniki deželnih sodišč vesti nasproti krvnim sodnikom — skromno, da jim ne smejo nasprotovati na ta način, da jim kratijo sredstva za preživljanje. Nasprotno pa inštrukcije tudi krvnim sodnikom zabičujejo, da se ne smejo vesti nedostojno, da ne smejo provzročevati kake izgrede. Ako krvni sodniki greše proti tem predpisom, onda jih sme po štajerski inštrukciji vlada kaznovati ter jim naložiti povračilo povzročenih stroškov. Tega zadnjega pristavka pa v kranjski in koroški inštrukciji ni, dokaz, da je vlada pozneje uvidela, da take določbe ne utrjujejo ugleda njenih uradnikov, dočim

jih tudi brez te določbe lahko sama kaznuje, če se ji zdi to potrebno.

Razmerja krvnih sodnikov napram privilegiranim deželnim sodiščem se dotika štajerska le v toliko, da ukazuje, deželna sodišča in „privilegirte Burgfriedensinhaber, ob einigen schon eigene Bannrichter zu halten gestattet wird“, naj vidijo v deželnoknežjem krvnem sodniku „in hoc passu der Inspection nicht principales“ ampak „delegatos commissarios“. Ta član se nahaja skoraj dobesedno tudi v kranjski in koroški inštrukciji, ali slednji imati že mnogo globlje segajoče pravice nasproti privilegiranim deželnim sodiščem. Ktera deželna sodišča so na Kranjskem privilegirana, navaja kranjska inštrukcija sama; to so deželno sodišče glavnega mesta Ljubljane, grofije Pazinske, residence v Plettrijah, grajščine v Goričanah in Kastvu. Glede teh pravi člen XXIII., da je Veličanstvo pri volji, pustiti jim titulos exemptionis še nadalje. Isti člen koroške instrukcije začenja: „Nachdem wir die im Lande Kärnthen durch ihre Urkunden und Dokumente erprobte, privilegierte Landgerichte bei ihren habenden Titulis exemptionis noch fernerhin gnädigst zu belassen gemeint sind“, ne navede pa nikakih imen. Ali baš ta člen XXIII. obeh inštrukcij, kranjske in koroške, pomenja naravnost — konec vsake resnične samostojnosti krvnih sodišč privilegirane vrste. Kranjska še nekako razločuje med ljubljanskim krvnim sodnikom in krvnimi sodniki ostalih četverih privilegiranih deželnih sodišč. Za ljubljanskega pravi, da naj ostane pri stari šegi, po kateri naj mestni odnosno krvni sodnik po svoji zaprisegi zaprosi za krvno pismo (Bannbrief) notranjeavstrijsko vlado, ali pri težkih kriminalnih slučajih, osobito pri obsodbi zločinca naj se vsakikrat posvetuje z mestnimi svetovalci, ki morajo biti pravo vešči. Druga, izvenljubljanska deželna sodišča, pa morajo najprej za posel krvnega sodnika sposobne osebe predlagati deželnemu glavarstvu, to jih še le izpraša in jim po prestani skušnji naroči, da si izprosijo „Bann und Acht“, torej krvno pravico od notranjeavstrijske vlade. Brez krvnega pisma pa ne smejo ničesar ukreniti

sub poena nullitatis. Poleg vsega tega pa morajo še prav posebno in navzlic svojim privilegijem — pred torturo in pred izvršitvijo razsodbe predložiti take pravde cum omnibus actis deželnemu poglavarstvu v revizijo, kjer je za to tehten vzrok (erhebliche Ursache) ali pa kjer to glavarstvo samo zahteva. Sicer pa se morajo tudi držati inštrukcije, le-ta je torej — izdana posredno tudi za nje!

Koroška inštrukcija gre še korak dalje: To kar je v kranjski določeno za pleterskega, pazinskega, goričanskega in kastavskega krvnega sodnika, velja za vsa koroška privilegirana sodišča brez izjeme, predložitev aktov v revizijo pa je navkazana za vse slučaje, za ktere zahteva to Constitutio criminalis Theresiana — le-ta je izšla 31. decembra 1772, torej med izdajo kranjske in koroške inštrukcije — in razen tega še za slučaje, ktere ustanavlja kranjska inštrukcija.

Vseh teh določeb štajerska inštrukcija, kakor rečeno, še ni imela; ob njenem postanku si pač vlada še ni upala spraviti jih na dan. Ali iz arhiva višjega deželnega sodišča graškega da se konstatirati nekak vmesni korak med pravnim položajem po štajerski inštrukciji na eni, in med obema drugima na drugi strani. V „Regirungsinstruction“ cesarja Karla VI. (1711—1740) iz dne 18. avgusta 1734, ki se nahaja v rokopisu v navedenem arhivu in nosi lastoročni podpis vladarjev, — čitamo v petem členu: Von der Regierungsgewalt in Criminalibus: „Nicht allein in publicis et civilibus, sondern auch in Criminalibus geben wir der Regierung absolutem potestatem (salvo jure aggratiandi), dass sie respectu deren Personen, welche Ihre auf ein- oder andere Weiss unterworfen seynd, sowohl in minoribus delictis erkennen dieselbe gebührend abstraffen und die Urthel sogar mit der Todsstraff nach unseren Criminal- Rechten unbeschränkt in Unserem Namen vollziehen lassen könne: Jedoch hat die Regierung in Criminibus exceptis als laesae Majestatis, Perduellionis und dergleichen, ante publicationem sententiae, der sachen beschaffenheit, samt ihrem Urthel cum motivis decidendi, durch die I. Ö. Geheim Stell an Uns heranzugeben

und bis auf erfolgende unsere Resolution mit der Exekution ine zu halten.

Ingleichen soll auch Regierung mit dergleichen Exekution biss auf ergehende Unsere Verordnung inhalten, wan etwa Unser I. Ö. Geheimer Rathe aus besonderen unsständen befunden, über einen von Regierung via gratiae mit annectierter Darstellug abfordernden bericht die sach an Uns gelangen zulassen.

Es seynd von Ihro Regierung allein alle Criminalsachen gehörig und ex officio zu tractiren, ausser, wo propter enormitatem delicti, oder sonsten eine Fiscalitet mit unterlaufft, also in welchen casu auch die Hofkammer einberuffen ist: Massen auch dieselbe Regierung nicht allein denen von Uns benennenden Pann-Richtern, sondern auch denen Stätt: und Markt-Richtern, dann denen dazue besonders privilegierten Herrschaften oder ihren privat-Pann-Richtern, Examine et approbatione praevia, Pann und ach zu ertheilen, über die Criminal-administration in ganz I. Ö. gute Obacht zu tragen, die dessfalls erforderliche Instructiones, und andere Verordnungen „anzufertigen, u. ob deren befolgung fest zu halten hat“.

Iz teh zadnjih stavkov se pač razvidi, da je vlada tudi na Štajerskem poskrbela za primeren vpliv pri imenovanju privilegiranih krvnih sodnikov. Kako pa je to prišlo posameznim imetnikom deželnih sodišč v vednost, tega iz te vladne inštrukcije, ki je bila namenjena le za vlado in ni prišla v tisk, ne zvemo.

3. Važno poglavje teh inštrukcij je ono, ki razpravlja, kdo naj bodo ti krvni sodniki in kako naj se plačajo; vsaj je iz teh vprašanj nastala — potreba inštrukcij! — Štajerska ustanavlja dvojje mest krvnih sodnikov, eno s sedežem v Gradcu, drugo v Ljubnem. Oba prva, v inštrukciji sami imenovana krvna sodnika sta akademično graduirana; za Gradec je to Dr. Frantz Matthias von Utschan, za Ljubno Dr. Frantz Wolfgang Callin. Za prihodnje krvne sodnike ustanavlja instrukcija določno, da morajo biti juristi. (Začetkom 17. stoletja je bil v celjskem okrožju dolgo časa krvni sodnik Dr. Janez Zart, ki je bil

obenem poštni upravitelj v Slovenski Bistrici! Mell, l. c., stran 15.) Iz inštrukcije za Štajersko je razvidno, da je bilo dotle dovoljeno, da je izvrševal krvni sodnik poleg tega svojega posla še advokaturu in agencijo; kajti odslej nadalje se mu zagotavlja plača 1000 fl. (ljubenski je imel dotlej le 700 fl.), vendar naj preneha s pobiranjem taks, „*liefergelder und Sporteln*“, le „*die Hin- und Herlieferung des Banngerichtes de loco ad locum und tägliche Unterhalt*“ mu ostane. Denarno vprašanje je izvor inštrukcije, ž njim začenja svoje predpise, ki naj bodo konec odiranju imetnikov deželnih sodišč od strani krvnih sodnikov; za to se inštrukcija povrne ob koncu spet k temu vprašanju v čl. XVII. do XIX. Tu graja predvsem ostro, da postajajo sodiščne pojedine (*Gerichtsmahlzeiten*) prevelika bremena, da krvni sodniki celo procese zavlačujejo in s tem obdolžencem trpež ječe podaljšujejo, — da si pridobe postranskih dohodkov (*sporteln*). Člen XVIII. zabičuje, da v tem oziru ne smejo „*ekscedirati*“, vendar pravi, da morajo dajati imetniki deželnih sodišč dolžno prehrano krvnemu sodniku, njegovemu pisarju, pa tudi sodnim prisednikom (o katerih bo še govor), „*als ansonst sich keiner gebrauchen wurde lassen*“. Torej za malo jela tudi malo veselja prisednikov — soditi! — Poleg prehrane morata dobiti krvni sodnik pa njegov pisar stanovanje, potovalne stroške iz Gradca, oziroma Ljubna po odredbi z dne 30. oktobra 1717, vendar se smejo glede prehrane tudi posebej pogoditi, pač tako da jo dobe namesto in natura v denarju. Potovalne stroške pa si ne smejo računati vedno iz svojega uradnega sedeža, ampak proporcijonalno, ako obiščejo na enem potovanju več deželnih sodišč.

Kranjska inštrukcija vsebuje ravno take določbe, ima pa vendar nov element v tem, da na 1000 fl. zvišana plača krvnega sodnika ne teče, kakor na Štajerskem, povsem iz vladne blagajne, ampak vlada plača kakor dotlej le 400 fl, ostalih 600 fl pa naprti deželnemu „*Generaleinnehmeramt-u*“, ki naj jih izplačuje po 150 fl na četrletje iz deželnosodnih prihodkov. Ostali predpisi so enaki štajerskim, nov je le ta, da se za reluiranje prehrane

določa gotov znesek in sicer za krvnega sodnika 5 fl, za pisarja pa 3 fl na dan, in pa da se ustanavlja, da mora krvni sodnik potovati na dan vsaj 5 milj po leti, 4 milje po zimi. Spomina vredno je pa tudi, da kranjska inštrukcija kar nič ne omenja prehrane — prisednikov; bržčas to na Kranjskem ni bilo običajno.

Koroška inštrukcija nakazuje krvnemu sodniku — imen sodnikov ne navaja niti Kranjska niti Koroška — iz vladne blagajne 600 fl, dočim je štela dotlej le 312 fl 39 krajcarjev. Razen teh 600 fl pa naj dobiva krvni sodnik še nadaljnjih 400 fl, ki se naprtijo deželnim sodiščem, ampak tako, da jih morajo ti plačevati „nach einer billigen Proportion“, pa jih ne smejo iztirjevati od svojih podanikov, marveč gredo naj iz sodnih pristojbin ali pa — iz žepa imetnikov deželnih sodišč samih. Za krvnika ali rablja je v tej inštrukciji določena plača 200 fl, h kateri pa morajo tudi oproščena, t. j. privilegirana sodišča prispevati, ker se ga tudi ta sodišča poslužujejo. Ostali dve inštrukciji nimajo določeb o plači krvnika samega.

4. Splošne dolžnosti krvnega sodnika navajajo vse tri inštrukcije od drugega do četrtega člena. Tu se določa uradni sedež krvnemu sodniku in njegovemu pisarju ter krvniku (Gradec, Ljubno, Ljubljana, Celovec), kterege ne sme zapustiti, razen če mu to dovoli vlada (na Štajerskem), odnosno deželno glavarstvo (na Kranjskem in Koroškem). Graški in ljubenski morata obljubiti spolnovanje dolžnosti („die gewöhnliche Pflicht abzulegen“), ljubljanski in celovski pa morata napraviti skušnjo in dobita krvno pismo od notranje-avstrijske vlade, — kar je značilno za centralizacijske težnje glede vrhosodne oblasti. Nadalje pravi kranjska inštrukcija, da je krvni sodnik odvisen tudi od vlade, v kolikor ima ta pravico nadziranja in criminalibus. Koroška ima skoro identične določbe, le še natančnejše izraža, da je krvni sodnik odvisen neposredno od deželnega poglavarstva, posredno od notranjeavstrijske vlade.

Naj se tu omeni, da ima arhiv graškega višjega deželnega sodišča dve prisežni knjigi notranje-avstrijske vlade v rokopisu,

in sicer eno iz časa Ferdinanda III. (1556—1564), drugo iz dobe Marije Terezije (1740—1780). V obeh prisežnih knjigah je tudi po en obrazec za prisego krvnega sodnika, ki pa ne vsebuje nič posebnega; na koncu ima pa pripis, kako se „Paan und Acht“ podeli, kar spominja na srednjeveške investiture. Pripis slove: „Der Paanrichter soll darauf auf den Stab greifen wan dihsse nachvolgende Wortt vermeldet werden: Hiemit werrdet Euch Paan und Acht Verlihen Ueber das menschliche Bluete zu richten, mit denen persohnen so darzue verordnet seye“. Tekst je v obeh prisežnih knjigah identičen, v starejši, Ferdinandovi, pa je na koncu napisana, pozneje prekrižana zabeležba, da je Heinrich Schröll Paanrichter dne 12. oktobra 1652 prisego storil, iz česar sledi, da je bila prisežna knjiga prav kmalu po nastopu vladarstva Ferdinanda III. spisana.

V istem členu o splošnih dolžnostih krvnih sodnikov se jim zabičuje, da si ne smejo preskrbljevati nobenih postranskih zaslužkov. Pač značilna je pri tem prepoved, sprejemati „Recompensen und Geschancknussen, welche ihnen wegen Condemnir- und Absolvirung schärfer- oder milderer Torquirung etwo angetragen werden“. Ta pristavek se nahaja tudi še v kranjski in koroški inštrukciji; ako je bil še tačas, na pragu dobe prosvitljenega absolutizma potreben za deželno knežje krvne sodnike, kako je bilo pri zasebnih krvnih sodnikih, kako z ostalo justico sploh!

Krvni sodnik je smel odpotovati h kakemu deželnemu sodišču le na izrecno odredbo vlade, odnosno deželnega glavarstva. Pred odpotovanjem se je moral posloviti in sicer graški osebno, ljubenski pismeno pri notranje-avstrijski vladi, ljubljanski in celovski osebno pri deželnem glavarstvu. Za slučaj, da je obolel, ni smel sam postaviti svojega namestnika; samo notranje-avstrijska vlada je bila upravičena to storiti, pri kranjskem in koroškem krvnem sodniku na predlog deželnega glavarstva. Te določbe kažejo pač, kako strašno počasi se je vršilo celo kazensko postopanje, kako neokreten je bil ves ta aparat za malefično pravo. Pri koroški inštrukciji se že pozna,

da je hotela vlada tej silni neokretnosti vsaj nekoliko v okom priti; tu je preskrbljeno, da je imelo deželno glavarstvo v Celoveu v nujnih slučajih pravico namestiti še pred aprobacijo notranjeavstrijske vlade substitute, in sicer „einen deren hierzu düchtigsten Advokaten, auf welchen sodann bey wirklicher Erledigung der Bannrichterstelle vorzügliche Bedacht genohmen werden wurde“.

5. V drugem členu, torej prav za prav na mestu, kjer je govor o splošnih dolžnostih krvnih sodnikov, je še vrinjen predpis, kateri zakoni so merodajni za poslovanje krvnega sodnika. Štajerska navaja: „unsere Landgerichtsordnung, die peynliche Carolina und Ferdinandeä, die disfalls ergangenen fürstlichen Resolutiones, und von uns verfasste Pragmatic und was in Supplementum die gemeine Rechten an die Hand geben“.

Kranjska ima isto besedilo, izpuščena je le — pragmatika, Koroška pa je že modernejša: Tu se navaja le „unsere (sc. Marije Terezije) Landesgerichtsordnung, der peinliche Codex Theresianus, dann die diesfalls ergangenen landesfürstl. Resolutiones“; o subsidijarni veljavnosti občega prava — tu ni več govora.

6. Pridemo do predpisov, kako naj krvni sodnik posluje. Tu gredo štajerska inštrukcija pa obe njeni hčerki dokaj vsaksebi.

Štajerska inštrukcija ukazuje krvnemu sodniku, naj gleda na ječe, naj pazi ali se morda v ječi ne nahajajo inkviziti, ali so zadostno prehranjeni, ali so ločeni moški od žensk, ali je dovolj prostorov, zadosti razumnih uradnikov in slug. Tudi naj preiskuje, ali niso kaki zločinci pobegnili, ali se vodi pravilno sodna knjiga, ali se niso na podlagi kakih indicijev (osumljajev) izrekle obsodbe. Ta slednja določba je motivirana: Utegne se namreč pripetiti, pravi inštrukcija, da se gotovi slučaji ne upišejo. Ako o tem krvni sodnik izve, naj pod prisego izpraša sluge deželnega sodišča in pokliče upravnika deželnega sodišča na odgovor! To ne gre, da bi deželna sodišča radi prihranitve stroškov za krvnega sodnika — obsojala delikventa

kar samo na denarno globo. Take slučaje naj krvni sodnik naznani deželni vladi.

Kranjska inštrukcija ima še manj zaupanja v pravilno poslovanje deželnih sodišč. Tu je cel nov člen urinjen še pred navedbo ravnokar opisanih dolžnosti. Deželnim sodiščem se prepoveduje, kaj drugega vkreniti kakor splošno zaslišanje (examen summarium); vsa examina articulata so jim strogo zabranjena. Njihova kompetenca sega le še tako daleč, da naj dobe corpora delicti, napravijo z dvema dostojnima pričama in, če treba, z enim zapriseženim kirurgom visum repertum in izsledijo s splošno inkvizicijo storilca. Ako so osumljaji zadosti krepki, smejo storilca tudi zapreti. Vse to se mora v deželno-sodnem protokolu natanjko zabeležiti, na to mora deželno sodišče, ako je slučaj tak, da utegne imeti za posledico krvno-sodno kazen, pozvati krvnega sodnika. Konfrontacije, zaprisege so prepovedane. Ko pride krvni sodnik, naj se mu predloži sodni zapisnik.

Koroška inštrukcija se drži pri navanju dolžnosti reda in besedila kranjske inštrukcije; nekako spopolnilo pa nahajamo v tem, da se tu že zahteva, da morata biti dva kirurga ali vsaj eden navzoč, ako gre za visum repertum pri hudodelstvih: homicidium, infanticidium in veneficium. Tu imamo tedaj določbo, ki se je obdržala do današnjega dne; ravno tako je tudi z določbo, da je treba pri zunanjem poslovanju sodišč dveh sodnih prič. Koroška pa ima na tem mestu še nov pristavek, ki kolikor toliko cika na modernejša razmere: Pri samomorih se sme visum repertum po dveh kirurghih, t. j. raztelesenje opustiti. Tu sme deželno sodišče samo poizvedovati o predživljenju samomorilca, sme priče pod prisego zaslišati in nazadnje samo odločevati, ali se pokoplje mrlič — v posvečeni ali neposvečeni zemlji.

7. Štajerska inštrukcija ima v naslednjih členih VI do XI predpise, kako se vrši krvni proces sam. Krvni sodnik naj pazi, ali je obdolženec toliko trdnega zdravja, da se ga more „procesirati“. Gledati mora, ali je bil proces dotlej, da nastopi

on, pravilno izveden, ali ni krivda že zastarana (praescribiert), in ali ni storilčevo dejanje tak delikt, ki spada naravnost pred forum vlade same. Za take delikte se naštevajo: Crimen laesae Majestatis humanae et Divinae, Magiae, Landesverrätherey, das falsche Müntzen, der guten Müntzen Beschneidung oder Sigel-Nachdruck, und Vergiftung der Wayd und Brunnen- Landesverrätherey, Assassinium et Plagium, Zusamm-Rottirung vieler Leut. Kakor vidimo, so med temi delikti tudi taki, ki se dandanes niti ne štejejo za hudodelstvo. Po inštrukciji krvni sodnik v teh slučajih niti torture ne sme ukreniti, predno ne dobi od vlade navodil. V drugih slučajih mora, ako hoče zastaviti obdolžencu vprašanje po zločinstvu (Peinliche Fragen), pritegniti temu poslu zadostno število prisednikov, kolikor jih je za tisti delikt treba in kakor okolnosti kraja nanesejo. Le-ti sklenejo nepristranski — „Beyurtheil“, torej nekako vmesno sodbo, k je imela pač pomen dandanašnje obtožnice, če se da sploh tisto postopanje z dandanašnjim primerjati. Krvni sodnik je še posebej dolžan paziti, da se izvaja tortura gradatim, kakor je v deželi običajno, gledati mora na obraz trpinčenega, da po tem torturo poostruje ali olajšuje.

Da more krvni sodnik svoj posel vršiti, naj mu imetnik deželnega sodišča pridoda že sprva 2 ali 3 „pametne“ prisednike, kadar pa gre za sklepanje razsodbe in izvršitev kazni, naj se mu jih pridoda še toliko, da jih bo vseh 12. (To število seveda nima ničesar s številom členov porote opraviti, ali vsekakor spominja na srednjeveški „Umstand“). Krvni sodnik, njegov pisar, pa tistih 12 prisednikov tvorijo skupaj „das geheime Gericht, sowie es bisher in Land Steyer üblich gewest“. Ko stopijo skupaj, se jim privede obdolženec, pisar mu prečita hudodelstvo „punctatim“. Ko je izpovedbo v predpostopanju ratificiral, ga odvedejo. Soba se zapre in krvni sodnik vpraša prisednike, kakšna kazen naj se mu prisodi. On jim mora pri tem pokazati vsa tista mesta krvnosodnega zakonika, ki pridejo v poštev, on jim mora staviti svoje predloge in navesti vse tiste okolnosti, ki utegnejo na izrek o kazni vplivati, bodisi

obtežujoče, bodisi olajšujoče. O vsem, kar prisedniki tu slišijo, ne smejo ničesar izdati. Sklenjena razsodba se ponovi javno pod milim nebom, nad krivcem se zlomi palica. Ako bi bili prisedniki pri posvetovanju drugega mnenja, naj jih skuša krvni sodnik — „auf den billigen Weg dirigieren“; če mu pa vzlic temu ne pritrde, mora vladi predložiti spise. Ako so mnenja med prisedniki razcepljena na dvoje, naj odloči krvni sodnik sam po svoji misli, vendar le, če je prisostvovalo vseh dvanajst prisednikov. Tudi pri izvršitvi kazni, osobito smrtne, mora biti krvni sodnik „mit etlichen seinen Assessoren“ navzoč; kajti ako bi obsojenec kaj preklical ali hotel še pred smrtno kaznijo kaj novega izdati, naj se ga takoj vpričo prisednikov zasliši. Ako ni revokacija dovolj utemeljena ali pa, ako bi nanovo izdano zločinstvo zahtevalo novih poizvedb, ki pa ne bi utegnile, povzročiti znatno povišanje kazni (tudi smrtna kazen se je mogla tedaj stopnjevati!), naj se razsodba po tozadevnem vkrepu krvnega sodnika in prisednikov kar izvrši.

Kranjska in koroška inštrukcija imati glede kompetence krvnega sodnika pri poslovanju v primeri s štajersko daleko-sežne utesnitve. Na Kranjskem in Koroškem so krvnemu sodniku roke tako vezane, da niti v neizjemnih slučajih ne more torture sam ukreniti, ampak dobiti mora v teh navadnih slučajih dovoljenje deželnega glavarstva. Pri izjemnih slučajih, — to so isti, kakor jih navaja štajerska inštrukcija, — pa mora celo deželno glavarstvo spise predložiti notranjeavstrijski vladi, in ta še le imenuje krvnega sodnika, kterege se ji zdi, za svojega komisarja, da pravdo izvede. Vlada sama pri teh slučajih odloča, ali naj se obdolženec torkvira in pa, ali naj se sklenjena kazen izvrši. To vse pomeni kajpada silno zavlačevanje kazenske pravde, ali kakor vse kaže, v prid — obdolžencem, da se ne pripeti kaj napačnega.

Nekoliko se tudi že pozna, da se je jela sama vladarica že zgražati nad mukami torture. Kranjska se drži še predpisov štajerske inštrukcije, s spremembo, da naj prisostvujejo torturi samo „die benötigten Personen“. Koroška pa se že ozira tudi

na telesno stanje obdolženca, in predpisuje, da mora krvni sodnik, ko predloži spise, poročati tudi, kakšne postave je obdolženec in ali je zdrav. Takisto mora krvni sodnik ves operat o izvršeni torturi predložiti zopet deželnemu poglavarstvu, odnosno vladi.

Pri izvršitvi smrtne kazni se je tudi nekaj novega zaukazalo, kar se da smatrati za nekako ublaženje predpisov. Štajerska ne navaja še ničesar, kako se naj izvrši smrtna kazen; po kranjski pa se naj naznani obsojencu smrtna obsodba tri, po koroški štiri dni pred izvršitvijo, pove naj se mu dan izvršitve „nebst heuterer Andeutung der ihnen zuerkannten Strafe mit aller Bescheidenheit“. Obsojenec naj dobi vnetega duhovnika, da ga tolaži in na smrt pripravlja. Obiske sme sprejemati, ako hoče, pa le prvi dan za naznanilom. Smrtna sodba se mora izvršiti na delavnik, prisostvovati mora — „nekoliko“ prisednikov, kakor je to pač mogoče. Vidi se, da je moral biti na Kranjskem križ s temi prisedniki. Na Koroškem jih je predpisanih sedem. Izvršitev je javna, ljudstvu se mora sodba prečitati. Jus aggratiandi pristojta edino le vladarici, krvni sodnik nima v tem oziru prav nikake pravice.

8. Slede predpisi o zapisnikarju, o poročevanju na vlado v dveh členih, potem se povrnejo vse tri inštrukcije vnovič k kazenskopravnem postopanju (čl. XIV—XVI štajerske, XV—XVIII kranjske in koroške), v kolikor nima opravka z obdolžencem. Najprej je govor o pravici krvnega sodnika, da sme koga pred sebe poklicati. Inštrukcije tožijo, da postopajo krvni sodniki včasih kar *via facti* in krše grajščinsko-gosposkino jurisdikcijo pa pravico oproščene strešne kapi. To se graja. Neposredna citacija je dopuščena le, ako se to izkaže baš med pravdo za potrebno, ali pa ako se je bati, da se storilec skrije, da vkradene stvari odnese, ali da je sicer podana nevarnost zavlačevanja. Ako pa teh pogojev ni, naj krvni sodnik kliče dotičnega po grajščinski gosposki. Pove naj le splošno vrsto delikta, brez kakih osumljajev. Ako pozvani ne pride, mora mu krvni sodnik poslati drugi poziv in temu pridodejati

svoj krvnosodni patent. Ako se tudi temu poklicu ne pokori, prime se ga siloma s pomočjo deželnega sodišča; vlada pa kaznuje tisto nepokorno gosposko.

Kranjska in koroška inštrukcija sta to postopanje nekoliko skrajšala. Drugi poziv, opremljen s patentom, sploh odpade. Ako se prvemu pozivu ne odzove v 3 dneh, pride takoj sila.

Štajerska inštrukcija še nima nobene določbe glede povabila prič, kranjska in koroška pa. V teh dveh se nahaja že inštitut pravne pomoči potom rekvizije. Pripuščena je celo rekvizicija od cerkvenih, svetnih, grajščinskih gospok; celo pod prisego naj smejo te gosposke zaslišavati priče, vendar le na podlagi — priposlanih določenih vprašanj. Ako bi to trajalo predolgo, naj gosposka postavi pričo pred deželno sodišče, da ga zasliši.

Identične so v vseh treh inštrukcijah določbe, da naj se vkradene reči vrnejo gospodarju, to pa ne tako, kakor se je to vgnezdilo pri nekaterih deželnih sodiščih, ampak brez stroškov. Štajerska pristavlja „ausser des gewöhnlichen Fürgangs und der unvermeidlichen Kosten“. „Fürgang“ je bila sodnikova nagrada za to, da je vkradeno blago ali pa hudodelca na dan spravil (Glej Bischoff u. Schönbach, Glossar 590, Oesterr. Weistümer). Kranjska in Koroška inštrukcija opuščata določbo o tej nagradi in se s tem približujeta modernemu naziranju o nalogah sodišč.

Iz inštrukcij izvemo še o naslednji navadi, ki je obstojala pri deželnih sodiščih: Ako se pri delikventu ni našlo premoženja, moral je trpeti stroške za njegovo prehrano tisti, ki ga je obdolžil ali napravil ovadbo. Instrukcije pripuščajo to glede onega, ki je falsus ali iniquus denunciants, pa določajo, kjer je bil dovoljni vzrok ad inquirendum vel carcerandum, se to zgoditi ne sme. V tem oziru je bilo vsaj, kolikor se tiče — tožnikov, tedajšne pravo celo milejše kakor današnje.

Dokaj važna je štajerske instrukcije določba, da naj krvni sodnik poroča vsake kvatre o izvršenih pravdah, to pa ne samo deželnoknežji, ampak tudi „diejenigen Partikularbannrichter

so bei einigen Landgerichten aus unserer speciellen Concession gehalten sind“. Takisto morajo dati popisati vsa neizsledena hudodelstva, da se napravi in tiska opis, ki se vpošlje vsem deželnim sodiščem. Ti opisi — so predhodniki današnjih tiralic. Kranjska in koroška imata iste določbe, zadnja pa še pristavlja, da se morajo vsa, tudi privilegirana deželna sodišča predpisom terezijanskega kodeksa pokoriti in vladi tam navedene posebne tabele, izpolnjene po rubrikah, vsako četrletje pošiljati, če tudi cel ta čas ne bi bil nihče pri tistem sodišču zaprt.

10. Že ta zadnja določba se tiče le deželnih sodišč samih; takisto tudi naslednje določbe, ki posegajo dobro v samoupravo privilegiranih deželnih sodišč. Kranjska pa koroška inštrukcija, štajerska še ne, naukazujeja i deželnoknežjim i privilegiranim deželnim sodiščem, da morajo imeti troje „constitutionsmässige Gefangnisse“, da se more ločiti ženske od moških. Zapori morajo biti v dobrem stanu, blizu stanovanje sluge deželnega sodišča. Namenjeni naj bodo le zavarovanju obdolžencev, ne pa za torturo. Paziti je, da niso pregloboko v zemlji, da niso vlažni in da imajo dovolj zraku in svetlobe; koroška inštrukcija še zahteva, da se morajo dati zapori kuriti. Deželnoknežji krvni sodnik ima pravico vsa deželna sodišča v tem oziru nadzorovati in nedostatke naznaniti deželnemu glavarstvu.

11. O pomožnih organih krvnega sodnika, namreč o njegovem pisarju in krvniku ni, da bi obširnejše govorili. Za pisarja imajo vse 3 inštrukcije posebne predpise, iz katerih naj posnamemo edino le določbo, iz ktere se utegne sklepati na jezik, v katerem se je vršila pravda in se je sodni zapisnik pisal. Da je bilo poslovanje v splošnem nemško, je jasno. O jeziku ni nikake izrecne določbe, spomena vredno pa je, da pravi čl. 4 predpisov za pisarje v vseh treh inštrukcijah enako, da mora pisar „die Aussagen cum terminis formalibus genau und gewissenhaft auch so viel immer möglich mit denen nemlichen durch Deponenten angehenden Worte“ zapisati. Spričo narave nekaterih verbalnih deliktov, kakor n. pr. razžaljenje Veličanstva, blasfemije, i. t. d., se da pač

misliti, da se je morala tu pa tam tudi kaka beseda v ljudski govorici, po slovensko zapisati.

Glede celjskega krvnega sodnika je po starejših virih dognano, da se je zahtevalo od njega, da mora biti večšč slovenskemu jeziku, „dem ainer bei disem ambt zu eigentlicher vernembung der gefangnen (weillen sich auf die tolmetscher bisweillen nit allerdings zu verlassen) notwendig Khuendtig sein muess, sonst ainen armen sündler vol oft etwas zu Khurz geschehen mechte“ (poročilo deželnih stanov štajerskih na vlado z dne 12. septembra 1637, glej Mell, l. c., str. 18). Navzlic temu pa niti v štajerski, niti v kranjski in koroški ni prav nobenega predpisa o jezikovni sposobnosti krvnih sodnikov. Sodimo, da tega tedaj, ko narodnostnih preprirov, ni bilo, niti treba ni bilo.

12. O krvniku imajo vse tri inštrukcije dokaj podrobne določbe, ki pa nimajo posebnega pomena za pravnega zgodovinarja. Kulturnozgodovinsko pa je vredno omembe, da naročajo vse tri inštrukcije krvnemu sodniku, naj pazi na krvnike osobito tudi v tem oziru, da ne bodo dajali svetov ljudem o vražah, katerim so tako radi vdani. Na koncu kranjske inštrukcije je natisnena „Fräymanns Tax“, veljajoča pač le za Kranjsko, na koncu koroške pa „Neue von Sr. Kaiserl. Königl. apostol. Majestät durch eingelangte allergnädigste Resolution de dato 7ten Junii 1773 beangenehmte Freymanns Taxordnung vor ganz Inneröesterreich“. Čitati te tarife je naravnost mučno, tako strašne stvari so tu nagromadene. Vsaj je 95 raznih postavk, med njimi največ takih, da se nam morajo lasje ježiti. Za delikte, ki jih dandanes ne smatramo za najtežje, n. pr. detomor v primeri s prostim umorom, — duševni položaj nezakonske matere ob porodu zahteva vsekakor milejše presoje — izrekale in izvrševale so se kazni, ki jih dandanes ne moremo več umeti, — za detomor prebodel je krvnik nezakonski materi srce s kolom ob živečem telesu!! Bili so to pa pač zadnji izrodki človeške pravne zablode.

Ako premotrimo ob koncu ves opisani razvoj predpisov za krvne sodnike, vidimo, da je tist inštitut, ki je bil sprva ustanovljen, da vrši krvno sodstvo čisto samostojno ali vsaj s prav malimi izjemami samostojno, postal nazadnje pravcata karikatura prvotnega poklica. Krvni sodnik v smislu gori opisanih inštrukcij je le še preiskovalni sodnik nižje vrste, ki naj izvede to, kar mu vlada naroči in ukaže, posredovalec med vlado ali deželno gosposko in deželnimi sodišči, poleg tega je izvrševalec kazni in pa nekak inšpektor ječ, — torej vse prej kakor — sodnik. Bila je to končna posledica naravnega procesa, da je vlada spravljala v svojem absolutističnem strem-ljenju kolikor mogoče agend na-se. Inštitut krvnih sodnikov se je preživel že ob času inštrukcij za Kranjsko in Koroško do cela in le čuditi se moramo, da se je vsaj formalno vzdržal prav do l. 1850, ko je bil zadnji krvni sodnik, Pavel Kopper v Celju, imenovan pri c. kr. okrožnemu sodišču Celju za c. kr. višjesodnega nadsvetnika. (Planer, Recht u. Richter, str. 45).

